УДК 94(477)"1917/1919":271.2-726.1(092)
DOI: https://doi.org/10.12958/3083-7030-2026-1-72-80

Рубан Микола Юрійович,
доктор філософії, доктор богослов'я,
доцент кафедри історії та археології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.
nikolas.kindle@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-6396-4531

УЧАСТЬ АРХІЄПИСКОПА ОЛЕКСІЯ (ДОРОДНІЦИНА) В УКРАЇНСЬКОМУ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОМУ РУСІ (1917 – 1919)

Постановка проблеми. Історія Православної Церкви в Україні у ХХ ст. характеризується систематичною актуалізацією питання відродження її характерних аутентичних традицій і водночас загальною тенденцією перегляду її канонічного статусу з метою подальшого усамостійнення від сполітизованих іноземних релігійних центрів. У наш час ці питання не втратили своєї актуальності, однак сучасна нам релігійна ситуація не сприяє їхньому вирішенню. Причиною тому виступає існуюче в Українському Православ'ї розділення, що виникло унаслідок відсутності в значної частини наших ієрархів та громадян як духовно-релігійної, так і національної свідомості. Особливо гостро це відчувається на східних теренах України, де традиційно поширені стереотипні судження відносно автокефалії Української Церкви, де остання часто асоціюється з вигаданим «уніатизмом» (Ісіченко, 2013, с. 444). Утім, слід також зазначити, що біля витоків ідеї української церковної автокефалії у 1917 р. стояв уродженець Луганщини архієпископ Олексій (Дородніцин), який в умовах становлення української державності очолив рух за унормування канонічного статусу Православної Церкви в Україні. На жаль, активна церковна діяльність владики до сьогодні залишається маловідомою на його історичній батьківщині, однак беззаперечною залишається її важливе історичне значення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню історії національного церковно-релігійного руху, а надто ж інституціалізації Української Православної Церкви в період Визвольних змагань присвячені роботи І. Власовського (1998), В. Ульяновського (1997), А. Зінченка (1993), А. Стародуба (1999), О. Ігнатуші (2018), В. Пащенка, А. Киридон (2004), І. Преловської (1997), С. Бондар (2025), С. Татаринова (2010); С. Татаринова, М. Рубана (2017) та інших. Окремі аспекти проблеми в ширшому церковно-історичному та міжнародному контекстах висвітлено також у працях F. Heyer (1953), B. Bociurkiw (1985), N. Denysenko (2020), G. Bondarenko, Z. Borysiouk (2022) та C. Marangé (2019). Попри наявність низки ґрунтовних праць, присвячених вказаній тематиці, спеціальне висвітлення ролі архієпископа Олексія (Дородніцина) в цих процесах і досі залишається неповним. Історіографія проблеми має нерівномірний характер: одні дослідження зосереджені переважно на загальному перебігу автокефального руху, інші – на інституційній історії ВПЦР та перебігу Всеукраїнського Собору 1918 р., тоді як персональний вимір, регіональний контекст походження й діяльності ієрарха, а також низка конкретних обставин його участі в українському церковному русі висвітлені фрагментарно. Ситуацію ускладнює і стан джерельної бази, адже документи Всеукраїнського православного церковного собору 1918 р. та пов'язані з ним матеріали збереглися неповно й розпорошено, що не завжди дає змогу цілісно та неупереджено реконструювати перебіг подій. Саме це зумовлює потребу в подальшому уточненні фактології та переосмисленні місця архієпископа Олексія в історії Православної Церкви в Україні.

Таким чином, **об'єктом** дослідження є український церковний рух доби революційних подій 1917 – 1919 рр. та процес інституційного становлення Православної Церкви в Україні. **Предметом** дослідження є участь архієпископа Олексія (Дородніцина) у діяльності Всеукраїнської православної церковної ради, підготовці та перебігу Всеукраїнського православного церковного собору 1918 р., а також його позиція щодо канонічного статусу Української Православної Церкви в період Визвольних змагань 1917 – 1921 рр. Вибір даного періоду обумовлюється необхідністю детального аналізу та пошуку першопричин занепаду автокефального руху в Україні міжвоєнного періоду.

Мета дослідження полягає у тому, аби на основі наукових джерел та історичної літератури з'ясувати історичні обставини довкола церковної діяльності архієпископа Олексія (Дородніцина) в українському церковному русі 1917 – 1919 рр., насамперед у складі ВПЦР та підготовці й перебігу Всеукраїнського православного церковного собору 1918 р., що передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань: по-перше, з'ясувати історичні передумови київського періоду діяльності архієпископа Олексія; по-друге, проаналізувати діяння Всеукраїнського церковного Собору (1918 р.); по-третє, визначити подальшу долю ієрарха після Собору (1918 – 1919 рр.).

Методологічна основа. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-історичні методи. Зокрема, застосовано історико-генетичний метод, що дав змогу простежити передумови та розвиток участі архієпископа Олексія (Дородніцина) в українському церковному русі доби Визвольних змагань; історико-порівняльний метод, використаний для зіставлення позицій різних учасників церковного процесу, насамперед представників ВПЦР, єпископату та церковно-громадського середовища; а також інституційний підхід, який уможливив аналіз діяльності Всеукраїнської православної церковної ради та Собору 1918 р. як ключових форм організації українського церковного життя. Водночас важливе значення мали принципи критики джерел та історіографічного аналізу, що дозволили уточнити фактологічний матеріал, виявити дискусійні аспекти проблеми й об'єктивніше реконструювати місце архієпископа Олексія в процесах інституційного становлення Православної Церкви в Україні. Під час підготовки рукопису автором були використані інструменти ChatGPT, Gemini, LanguageTool та Grammarly з метою мовно-стилістичної перевірки тексту.

Виклад основного матеріалу. Архієпископ Олексій (в миру – Дородніцин Анемподист Якович) народився 2 листопада 1859 р. у с. Успенське, Слов'яносербського повіту, Катеринославської губернії (нині – смт. Успенка, Луганської області) у родині дяка (Цыпин, 2000, с. 665). Духовну освіту здобув у Катеринославській духовній семінарії, згодом – у Московській Духовній Академії, яку закінчив у 1885 р. зі ступенем кандидата богослов'я та права здобуття магістерського ступеня без нового усного випробовування. Викладав у Херсонському духовному училищі, паралельно перебуваючи на посаді антиштундистського місіонера. У 1891 р. постановою Святійшого Синоду за науковий твір «Церковно-законодавча діяльність Карла Великого» отримав ступінь магістра богослов'я.

У березні 1902 р. отримав чернечий постриг з іменем Олексій, у цьому ж році висвячений у ієромонахи та призначений інспектором Ставропольської духовної семінарії. У вересні 1903 р. був возведений до сану архімандрита та призначений ректором Литовської духовної семінарії. 30 травня 1904 р. у Харківському кафедральному соборі відбулась архієрейська хіротонія архімандрита Олексія на єпископа Сумського – вікарія Харківської єпархії. 18 липня 1905 р. був переведений на Єлисаветградську вікарну кафедру Херсонської єпархії, а вже 27 серпня переведений на Чистопольську вікарну кафедру Казанської єпархії та призначений ректором Казанської Духовної Академії. У березні 1910 р. за твір «Релігійно-раціоналістичний рух на півдні Росії у другій половині XIX ст.» Святійшим Синодом був затверджений у ступені доктора Церковної історії. 17 січня 1912 р. преосвященний єпископ Олексій був призначений

керуючим Саратівської єпархії, а 20 липня 1914 р. – керуючим Володимиро-Суздальської єпархії з возведенням до сану архієпископа (Цыпин, 2000, с. 666).

Революційні події спинили стрімку кар'єру молодого архієрея. Навесні 1917 р. єпархіальний з'їзд духівництва та мирян зажадав видалення архієрея з кафедри за деспотичний стиль керівництва та грубе поводження з кліром. З огляду на складність ситуації Святійший Синод постановив почислити архієпископа Олексія на спокій та призначити єпархіальні вибори правлячого єпископа. Будучи на спокої, архієпископ Олексій оселився в Катеринославі, згодом – у Києво-Печерській лаврі. Під час перебування у Києві архієпископ Олексій опинився у центрі подій довкола інституційного становлення Української Церкви в молодій українській державі. У цей час він уклав перший молитовник українською мовою (Ісіченко, 2013, с. 443).

6 грудня 1917 р. на засіданні ініціативного комітету для скликання Всеукраїнського Православного Церковного Собору, що мав вирішити подальший канонічний статус Православної Церкви в Україні, було утворено Тимчасову Всеукраїнську Православну Церковну Раду (далі – ВПЦР) для його підготовки. До складу Ради увійшли члени Комісії по скликанню Всеукраїнського Собору, обрані на Київському єпархіальному з'їзді та представники різних українських організацій. Головою Церковної Ради мав бути вікарій Київської єпархії – єпископ Уманський Димитрій (Вербицький), який, будучи українцем за походженням, виявляв співчуття національним прагненням власного народу. Однак, єпископ Димитрій не прийняв пропозиції представників ВПЦР очолити український церковний рух. За цих обставин члени Ради вирішили звернутися до архієпископа Олексія (Дородніцина), на що останній висловив свою принципову згоду.

У своїх спогадах митрополит УАПЦ Василь Липківський згадує, що архієпископ Олексій був «*гарний свідомий українець, палкий промовець, чим і прихилив до себе вояків*» (Липківський, 1961, с. 8). На той час діяльність Церковної Ради була зосереджена довкола організації Всеукраїнського Собору. Участь в цьому русі досвідченого ієрарха як архієпископ Олексій суттєво активізувала роботу членів Ради на пленарних засіданнях. Однак, майже одразу новоутворена інституція зустріла суттєві перешкоди для свого функціонування. Зокрема, важко складалися взаємовідносини ВПЦР та соціалістичних очільників Центральної Ради. Так на особистому прийомі в грудні 1917 р. делегація ВПЦР, очолена архієпископом Олексієм, звернулася з проханням про утворення секретаріату церковних справ при українському урядові, на що В. Винниченко відповів, що він, як соціаліст, принципово не визнає Церкву, а М. Грушевський категорично заперечив: «*Обійдемось без попів!*» (Ульяновський, 1997, с. 40). До того ж проукраїнська діяльність ВПЦР була вороже зустрінута правлячими єпископами українських єпархій, переважна більшість яких, будучи росіянами за походженням, категорично не визнавала «*українців*» тим більше їхнє право на якесь самовизначення.

17 (30) грудня 1917 р. до Києва прибула делегація від патріарха Тихона на чолі з екзархом Кавказьким, митрополитом Платоном (Рождественським), яка мала привезти патріаршу Грамоту з благословенням ВПЦР скликати Всеукраїнський Собор. Чотириденні перемовини делегації з активом ВПЦР на чолі з архієпископом Олексієм не дали бажаних результатів, оскільки з самого початку митрополит Платон зайняв ворожу позицію по відношенню до автокефального руху в Православній Церкві на території України. Урешті-решт, перемови були скасовані, а бажана мета унормування канонічного статусу Української Православної Церкви – суттєво ускладнена. Аналізуючи ці події, професор І. Власовський слушно підкреслює, що нейтралітет української влади у церковному питанні помножений на шовіністичну позицію московського єпископату фатально відбилися на церковній справі в Україні в роках національного відродження (Власовський, 1998, с. 21).

Попри ці обставини, ВПЦР досягла своєї головної мети – 7 (20) січня 1918 р. у Києві розпочала свою роботу перша сесія Всеукраїнського Православного Собору. Більшість учасни-

ків Собору виступала за автокефалію, до того ж у цей час було проголошено IV Універсал Центральної Ради, який створював канонічні підстави до усамостійнення Української Православної Церкви. Упереджуючи негативні наслідки соборних визначень для власного положення, єпископи вдалися до обмеження впливу автокефальної групи на Соборі. Насамперед їхня діяльність була спрямована на позбавлення ВПЦР канонічної влади, для чого було заборонено у священнодійстві головного ідеолога та почесного голову ВПЦР – архієпископа Олексія. 7 (20) січня 1918 р., ієрарха було заборонено у священнослужінні за відмову виконати розпорядження патріарха Тихона: прибути до Москви та прийняти призначення управителем заштатного Бершадського монастиря Подільської єпархії (Стародуб, 2012, с. 519–520). Попри запевнення митрополита Платона (Рождественського), що він домовиться з патріархом Тихоном щодо зняття заборони, за цих обставин архієпископ Олексій був позбавлений права участі та роботи на Соборі (Липківський, 1961, с. 9). Тим не менш, перша сесія Собору була вкрай нетривалою, й перервалася внаслідок російсько-більшовицької агресії.

Зрештою, під час відновленої другої сесії Всеукраїнського православного церковного собору, відкритої 7 (20) червня 1918 р. вже за доби Гетьманату П. Скоропадського, після тривалого протистояння між українською та проросійською течіями було ухвалено «Положення про тимчасове вище управління Православної Церкви на Україні» від 26 червня (9 липня) 1918 р., яким фактично інституціоналізовано окрему Українську Православну Церкву як автономно керовану церковну структуру в канонічному зв'язку з Всеросійським Патріархом. Згідно з цим актом, найвищим органом церковної законодавчої, адміністративної та судової влади в Україні визначався Український Церковний Собор, що мав скликатися раз на 3 роки; у міжсоборний період діяли Священний Собор усіх правлячих єпископів українських єпархій та Вища Церковна Рада, яка складалася з митрополита Київського і Галицького, 3 єпископів, 4 кліриків та 6 мирян. При цьому митрополит Київський і Галицький очолював усі органи вищого церковного управління, а Всеросійський Патріарх затверджував і благословляв Київського митрополита, єпископів українських єпархій, а також приймав скарги на Київського митрополита та зберігав право вищого суду в церковних справах. Отже, Всеукраїнський Собор 1918 р. не проголосив автокефалії, але оформив Українську Православну Церкву як автономну церковно-адміністративну одиницю в складі колишньої Російської Православної Церкви (Стародуб, 2010, с. 222–225). Водночас, унаслідок заборони у священнослужінні та обмежень, накладених єпископатом, один із головних ідеологів автокефального руху Православної Церкви в Україні – архієпископ Олексій (Дородніцин) – був виключений із діянь Собору і не зміг узяти в них участі.

З незрозумілих причин подальша співпраця ВПЦР та архієпископа Олексія (Дородніцина) була перервана. Крім того, позиції архієпископа Олексія в загальноукраїнському церковному середовищі додатково послаблювалися поширенням чуток і звинувачень щодо його можливої причетності до пропагандистської кампанії щодо постаті митрополита Київського Володимира (Богоявленського), а в ширшому церковно-публіцистичному середовищі – навіть до опосередкованого підбурювання ворожих елементів напередодні його вбивства (Heyer, 1953, с. 46). Однак подібні твердження ніколи не були доведені й мали виразно полемічний характер. Напередодні більшовицького повстання ієрарх залишив Лавру та збирався вирушити до сестри в Луганськ. Утім, потяг до Катеринослава, яким мав їхати владика, не пішов, а тому він зупинився у члена ВПЦР священника Павла Корсуновського, де і перебував увесь час повстання та активних бойових дій. Під час окупації архієпископ Олексій відбув на санях через поля до чергової залізничної станції, звідки і відбув до Луганська (Власовський, 1998, с. 31). Подальші відомості з життя владики нечисленні. За спогадами Д. Дорошенка, у лютому 1919 р. архієпископ Олексій прибув до Кам'янця-Подільського, де викладав історію первісного християнства

у місцевому державному українському університеті (Дорошенко, 2007, с. 12). Вочевидь, під час подальших політичних подій архієпископ Олексій емігрував на південь, де тимчасовим церковним управлінням при Збройних Силах Півдня Росії, опальний архієрей був засланий до заштатного Донського монастиря у м. Новоросійську, де і помер від паралічу серця у січні 1920 р. Архієпископ Євлогій (Георгієвський) описує жахливу картину поховання архієпископа Олексія, труп якого пролежав в одній білизні 3 дні у хліві, і після відспівування був похований на краю кладовища у Новоросійську (Георгиевский, 1947, с. 355–356).

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що архієпископ Олексій (Дородніцин) посідав важливе місце в українському церковно-релігійному русі доби Визвольних змагань і став одним із тих архієреїв, які на початковому етапі Української Революції підтримали прагнення до унормування канонічного статусу Православної Церкви в Україні. Київський період його діяльності засвідчив, що владика не лише опинився в центрі процесів організаційного становлення українського церковного життя, а й активно долучився до роботи Всеукраїнської православної церковної ради, підготовки Всеукраїнського православного церковного собору та обстоювання ідеї широкого церковного самовизначення. У цьому сенсі його участь була важливою як для формування організаційних передумов Помісного Всеукраїнського Собору, так і для ідеологічного оформлення автокефалії УПЦ.

Водночас перебіг соборних подій 1918 р. виявив глибоке протистояння між проукраїнською та проросійською течіями в середовищі православного єпископату, духовенства й мирян. Унаслідок заборони у священнослужінні та обмежень, накладених єпископатом, один із головних ідеологів автокефального руху Православної Церкви в Україні – архієпископ Олексій (Дородніцин) – був виключений із діяльності Собору. За цих умов остаточні рішення відновленої другої сесії Всеукраїнського Собору були ухвалені вже без його безпосередньої участі. Прийняте «Положення про тимчасове вище управління Православної Церкви на Україні» не проголосило автокефалії, але фактично поклало початок інституалізації окремої Української Православної Церкви як автономно керованої церковно-адміністративної структури в канонічному зв'язку з Всеросійським Патріархом. Отже, Собор 1918 р. став важливим етапом оформлення українського церковного життя, але водночас засвідчив межі тогочасного компромісу, який виявився не на користь автокефального руху православного духовенства.

Подальша доля архієпископа Олексія після Всеукраїнського Собору має, на нашу думку, показове значення. Вимушене усунення владики від соборного процесу, його від'їзд із Києва, подальше перебування в Луганську, Кам'янці-Подільському та трагічне завершення життя на півдні колишньої імперії відображають драматизм становища тих церковних діячів, які в революційну добу намагалися поєднати церковну традицію з українським національним відродженням. Неуважне ставлення ВПЦР до свого першого голови й найбільш прихильного єпископа багато в чому визначило розвиток майбутніх взаємовідносин ініціативних священників УАПЦ та канонічного єпископату в Україні. Фактично залишивши архієпископа Олексія після його заборони, не вживши жодних заходів до опротестування цього безпідставного засудження, ВПЦР проґавила видатного проукраїнського ієрарха в час безпосередньої потреби у набутті власного єпископату. Показовим є те, що напередодні Першого Всеукраїнського Православного Собору УАПЦ 1921 р. ВПЦР вирядила за архієпископом Олексієм М. Кочата, який шукав владику до листопада 1921 р., але так і не знайшов його…. (Нікітенко, 2011, с. 19). Вважаємо, що роль архієпископа Олексія (Дородніцина) в українському церковному русі 1917–1919 рр. та в ширшому контексті подій була значно вагомішою, ніж це зазвичай відображено в історіографії, а його церковна діяльність потребує подальшого уважного вивчення як у загальноукраїнському, так і в регіональному вимірі його діяльності на Донбасі.

Список використаної літератури

1. Bociurkiw B. R. The Politics of Religion in the Ukraine: The Orthodox Church and the Ukrainian Revolution, 1917–1919. Washington, D.C. : Woodrow Wilson International Center for Scholars; Kennan Institute for Advanced Russian Studies, 1985. 72 p.

2. Bondarenko G., Borysiouk Z. L'Église, facteur d'évolution ethnoculturelle du peuple ukrainien au XXe siècle. Ethnologie française. 2022. No 3. Vol. 52. P. 583–590. DOI: https://doi.org/10.3917/ethn.223.0583

3. Denysenko N. Explaining Ukrainian autocephaly: politics, history, ecclesiology, and the future. *Canadian Slavonic Papers.* 2020. Vol. 62, No. 3–4. P. 426–442. DOI: https://doi.org/10.1080/00085006.2020.1834706

4. Heyer F. Die Orthodoxe Kirche in der Ukraine von 1917 bis 1945. Köln-Braunsfeld : Verlagsgesellschaft Rudolf Müller, 1953. 259 p.

5. Marangé C. L'Église autocéphale d'Ukraine. Esprit. 2019. No 3(mars). P. 25–29. DOI: https://doi.org/10.3917/espri.1903.0025

6. Бондар С. Еволюція підходів до церковної політики в Українській Народній Республіці. *Науково-теоретичний альманах «Грані».* 2025. Т. 28, № 2. С. 27–43. DOI: https://doi.org/10.15421/172536

7. Липківський В., митр. Відродження Української Церкви / із вступом і замітками С. В. Савчука. Вінніпег : накладом фундації Івана Грищука, 1961. LXXXVIII, 181 с.

8. Цыпин В., прот. Алексий (Дородницын Анемподист Яковлевич). *Православная энциклопедия : в 39 т.* Москва, 2000. Т. 1. С. 665–666.

9. Власовський І. Ф. Нарис історії Української Православної Церкви : у 4 т., 5 кн. Київ : Вид. УПЦ Київського Патріархату, 1998. Т. 4, ч. 1. 384 с.

10. Георгиевский Г., митр. Путь моей жизни. Воспоминания митрополита Евлогия, изложенные по его рассказам Т. Манухиной. Париж, 1947. 659 с.

11. Дорошенко Д. І. Мої спомини про недавнє минуле. 1914–1920. Київ : Темпора, 2007. 630 с.

12. Зінченко А. Л. Благовістя національного духу: Українська церква на Поділлі в першій третині XX ст. Київ : Освіта, 1993. 256 с.

13. Ігнатуша О. М. Церква в Українській революції 1917–1921 рр. як предмет сучасних історичних досліджень: підсумки двадцятилітнього досвіду вивчення проблеми. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2018. Т. 1. Вип. 50. С. 84–112. DOI: https://doi.org/10.26661/swfh-2018-50-005 URL: https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/78

14. Ігор (Ісіченко), арх. Історія Церкви Христової в Україні. Харків, 2013. 760 с.

15. Нікітенко Л., прот. Спроби набуття єпископату для майбутньої УАПЦ. *Труди Київської духовної академії.* 2011. № 8. С. 18–28.

16. Пащенко В. О., Киридон А. М. Більшовицька держава і православна церква в Україні, 1917–1930-ті роки. Полтава : АСМІ, 2004. 335 с.

17. Преловська І. ВПЦР – організаційний осередок УАПЦ (1917–1921 рр.). *Український церковно-визвольний рух і утворення Української автокефальної православної церкви : матеріали наук. конф. (Київ, 12 жовт. 1996 р.).* Київ : Логос, 1997. С. 29–49.

18. Стародуб А. Архієпископ Олексій (Дородніцин) і український церковний рух (1917–1919 рр.). *Київська старовина.* 1999. № 5. С. 113–126.

19. Стародуб А. Всеукраїнська православна церковна рада: персональний склад та обставини припинення участі в роботі Всеукраїнського Собору 1918 року. *Історія релігій в Україні : наук. щорічник.* 2012. Вип. 22, кн. 1. С. 517–530.

20. Стародуб А. Всеукраїнський православний церковний Собор 1918 року: огляд джерел. Київ : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2010. 234 с.

21. Татаринов С. Й. Репресовані православні ієрархи з Бахмуту та Сталіно. *Праці Центру пам'яткознавства.* 2010. Вип. 18. С. 218–224.

22. Татаринов С. Й., Рубан М. Ю. Нариси історії православ'я Донеччини (XVIII–XX століття). Бахмут : ЦП НАН України і УТОПІК, 2017. 300 с.

23. Ульяновський В. І. Церква в Українській державі (доба Української Центральної Ради). Київ : Либідь, 1997. 200 с.

References

1. Bociurkiw, B. R. (1985). The politics of religion in the Ukraine: The Orthodox Church and the Ukrainian Revolution, 1917–1919. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars; Kennan Institute for Advanced Russian Studies.

2. Bondarenko, G., & Borysiouk, Z. (2022). L'Église, facteur d'évolution ethnoculturelle du peuple ukrainien au XXe siècle [The Church as a factor in the ethnocultural evolution of the Ukrainian people in the twentieth century]. *Ethnologie française, 52*(3), 583–590. DOI: https://doi.org/10.3917/ethn.223.0583 [in French].

3. Denysenko, N. (2020). Explaining Ukrainian autocephaly: Politics, history, ecclesiology, and the future. *Canadian Slavonic Papers, 62*(3–4), 426–442. DOI: https://doi.org/10.1080/00085006.2020.1834706

4. Heyer, F. (1953). Die Orthodoxe Kirche in der Ukraine von 1917 bis 1945 [The Orthodox Church in Ukraine from 1917 to 1945]. Köln-Braunsfeld: Verlagsgesellschaft Rudolf Müller [in German].

5. Marangé, C. (2019). L'Église autocéphale d'Ukraine [The autocephalous Church of Ukraine]. *Esprit, 3*(Mars), 25–29. DOI: https://doi.org/10.3917/espri.1903.0025 [in French].

6. Bondar, S. (2025). Evoliutsiia pidkhodiv do tserkovnoi polityky v Ukrainskii Narodnii Respublitsi [Evolution of approaches to church policy in the Ukrainian People's Republic]. *Hrani – Grani, 28*(2), 27–43. DOI: https://doi.org/10.15421/172536 [in Ukrainian].

7. Lypkivskyi, V. (1961). Vidrodzhennia Ukrainskoi Tserkvy [Revival of the Ukrainian Church]. Iz vstupom i zamitkamy S. V. Savchuka. Vinnipeh: nakladom fundatsii Ivana Hryshchuka [in Ukrainian].

8. Tsypin, V. (2000). Aleksei (Dorodnitsyn Anempodist Iakovlevich) [Alexei (Dorodnitsyn Anempodist Yakovlevich)]. In: *Pravoslavnaia entsiklopediia.* (Vol. 1, pp. 665–666). Moscow [in Russian].

9. Vlasovskyi, I. F. (1998). Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy: u 4 t., 5 kn. [Essay on the history of the Ukrainian Orthodox Church: in 4 v., 5 b.]. (Vol. 4, Part 1). Kyiv: Vyd. UPTs Kyivskoho Patriarkhatu [in Ukrainian].

10. Georgievskii, G. (1947). Put moei zhizni. Vospominaniia mitropolita Evlogiia, izlozhennye po ego rasskazam T. Manukhinoi [The path of my life. Memoirs of Metropolitan Evlogii as narrated to T. Manukhina]. Paris [in Russian].

11. Doroshenko, D. I. (2007). Moi spomyny pro nedavnie mynule. 1914–1920 [My recollections of the recent past. 1914–1920]. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].

12. Zinchenko, A. L. (1993). Blahovistia natsionalnoho dukhu: Ukrainska tserkva na Podilli v pershii tretyni XX st. [The heralding of the national spirit: The Ukrainian Church in Podillia in the first third of the twentieth century]. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

13. Ignatusha, O. M. (2018). Tserkva v Ukrainskii revoliutsii 1917–1921 rr. yak predmet suchasnykh istorychnykh doslidzhen: Pidsumky dvadtsiatylitnoho dosvidu vyvchennia problemy [The church inside the Ukrainian revolution 1917–1921 as the subject of the modern historical studies: the summary of twenty year long experience of the problem investigation]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu*

Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scholarly Works of the Faculty of History, Zaporizhzhia National University, 1(50), 84–112. DOI: https://doi.org/10.26661/swfh-2018-50-005 Retrieved from https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/78 [in Ukrainian].

14. Ihor (Isichenko), arkh. (2013). Istoriia Tserkvy Khrystovoi v Ukraini [History of the Church of Christ in Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].

15. Nikitenko, L. (2011). Sproby nabuttia yepyskopatu dlia maibutnoi UAPTs [Attempts to acquire the episcopate for the future UAOC]. *Trudy Kyivskoi dukhovnoi akademii – Works of the Kyiv Theological Academy, (8),* 18–28 [in Ukrainian].

16. Pashchenko, V. O., & Kyrydon, A. M. (2004). Bilshovytska derzhava i pravoslavna tserkva v Ukraini, 1917–1930-ti roky [The Bolshevik state and the Orthodox Church in Ukraine, 1917–1930s]. Poltava: ASMI [in Ukrainian].

17. Prelovska, I. (1997). VPTsR – orhanizatsiinyi oseredok UAPTs (1917–1921 rr.) [The AUOCC as the organizational center of the UAOC (1917–1921)]. In: *Ukrainskyi tserkovno-vyzvolnyi rukh i utvorennia Ukrainskoi avtokefalnoi pravoslavnoi tserkvy – The Ukrainian church liberation movement and the formation of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church: materials of the scientific conference.* (pp. 29–49). Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

18. Starodub, A. (1999). Arkhiiiepyskop Oleksii (Dorodnitsyn) i ukrainskyi tserkovnyi rukh (1917–1919 rr.) [Archbishop Oleksii (Dorodnytsyn) and the Ukrainian church movement (1917–1919)]. *Kyivska starovyna – Kyiv antiquity, (5),* 113–126 [in Ukrainian].

19. Starodub, A. (2012). Vseukrainska pravoslavna tserkovna rada: Personalnyi sklad ta obstavyny prypynennia uchasti v roboti Vseukrainskoho Soboru 1918 roku [The All-Ukrainian Orthodox Church Council: Personal composition and the circumstances of termination of participation in the work of the All-Ukrainian Council of 1918]. *Istoriia relihii v Ukrain Istoriia relihii v Ukraini: nauk. shchorichnyk – History of religions in Ukraine: scientific yearbook, 22*(1), 517–530 [in Ukrainian].

20. Starodub, A. (2010). Vseukrainskyi pravoslavnyi tserkovnyi Sobor 1918 roku: ohliad dzherel [The All-Ukrainian Orthodox Church Council of 1918: A survey of sources]. Kyiv: Instytut ukrainskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy [in Ukrainian].

21. Tatarynov, S. Y. (2010). Represovani pravoslavni ierarkhy z Bakhmutu ta Stalino [Repressed Orthodox hierarchs from Bakhmut and Stalino]. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva – Proceedings of the Center for Monument Studies, (18),* 218–224 [in Ukrainian].

22. Tatarynov, S. Y., & Ruban, M. Y. (2017). Narysy istorii pravoslavia Donechchyny (XVIII–XX stolittia) [Essays on the history of Orthodoxy in Donetsk region (18th–20th centuries)]. Bakhmut: TsP NAN Ukrainy i UTOPIK [in Ukrainian].

23. Ulianovskyi, V. I. (1997). Tserkva v Ukrainskii derzhavi (doba Ukrainskoi Tsentralnoi Rady) [The Church in the Ukrainian state (the period of the Ukrainian Central Rada)]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Рубан М. Ю. Участь архієпископа Олексія (Дородніцина) в українському церковно-релігійному русі (1917 – 1919)

У статті здійснено спробу дослідження участі архієпископа Олексія (Дородніцина) в українському церковно-релігійному русі доби Визвольних змагань 1917 – 1919 рр. та з'ясовано його місце в процесі інституційного становлення Української Православної Церкви. На основі історичних джерел, мемуарних свідчень і спеціальної літератури реконструйовано київський період діяльності ієрарха після його усунення з Володимиро-Суздальської кафедри, простежено обставини його входження до складу Всеукраїнської православної церковної ради та участь у підготовці Всеукраїнського православного церковного собору 1918 р. Продемонстровано, що архієпископ Олексій належав до числа небагатьох ієрархів, які на початковому етапі підтримали прагнення українського церковного руху до унормування канонічного ста-

тусу Православної Церкви в Україні. Проаналізовано його роль у переговорах із делегацією Всеросійського патріарха Тихона (Бєлавіна), внутрішню боротьбу між проукраїнською та проросійською течіями на Соборі, а також обставини усунення архієпископа Олексія від участі в соборних діяннях унаслідок заборони у священнослужінні. Висвітлено рішення другої сесії Всеукраїнського православного церковного собору 1918 р., якими було оформлено Українську Православну Церкву як автономно керовану церковну структуру в канонічному зв'язку з Всеросійським патріархом. Простежено подальшу долю архієрея після припинення його участі в соборному процесі, зокрема перебування в Луганську, Кам'янці-Подільському та останній період життя на півдні колишньої імперії. Доведено, що роль архієпископа Олексія в українському церковному русі була вагомішою, ніж це зазвичай відображено в історіографії, а його діяльність стала важливим чинником раннього етапу боротьби за церковне самовизначення православних християн в Україні.

Ключові слова: архієпископ Олексій (Дородніцин), Всеукраїнська православна церковна рада, Всеукраїнський православний церковний собор, Українська Православна Церква, автокефальний рух, Визвольні змагання.

Ruban M. Yu. Participation of Archbishop Oleksii (Dorodnytsyn) in the Ukrainian Church-Religious Movement (1917 – 1919)

The article attempts to examine the participation of Archbishop Oleksii (Dorodnytsyn) in the Ukrainian church-religious movement during the period of the Ukrainian War of Independence (1917 – 1919) and to clarify his place in the process of the institutional formation of the Ukrainian Orthodox Church. On the basis of historical sources, memoir evidence, and specialized scholarship, the Kyiv period of the hierarch's activity after his removal from the Vladimir-Suzdal see is reconstructed; the circumstances of his entry into the All-Ukrainian Orthodox Church Council and his participation in the preparation of the All-Ukrainian Orthodox Church Council of 1918 are traced. It is demonstrated that Archbishop Oleksii belonged to the small number of hierarchs who, at the initial stage, supported the aspirations of the Ukrainian church movement toward the regulation of the canonical status of the Orthodox Church in Ukraine. His role in negotiations with the delegation of the All-Russian Patriarch Tikhon (Bellavin), the internal struggle between the pro-Ukrainian and pro-Russian currents at the Council, as well as the circumstances of Archbishop Oleksii's removal from participation in the conciliar proceedings as a result of his suspension from priestly ministry, are analyzed. The decisions of the second session of the All-Ukrainian Orthodox Church Council of 1918, by which the Ukrainian Orthodox Church was established as an autonomously governed ecclesiastical structure in canonical connection with the All-Russian Patriarch, are highlighted. The subsequent fate of the hierarch after the termination of his participation in the conciliar process is traced, in particular his staying in Luhansk, Kamianets-Podilskyi, and the final period of his life in the south of the former empire. It is proven that the role of Archbishop Oleksii in the Ukrainian church movement was more significant than is usually reflected in historiography, and that his activity became an important factor in the early stage of the struggle for the ecclesiastical self-determination of Orthodox Christians in Ukraine.

Keywords: Archbishop Oleksii (Dorodnytsyn), All-Ukrainian Orthodox Church Council, All-Ukrainian Orthodox Church Sobor, Ukrainian Orthodox Church, autocephalous movement, Ukrainian War of Independence.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 05.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026